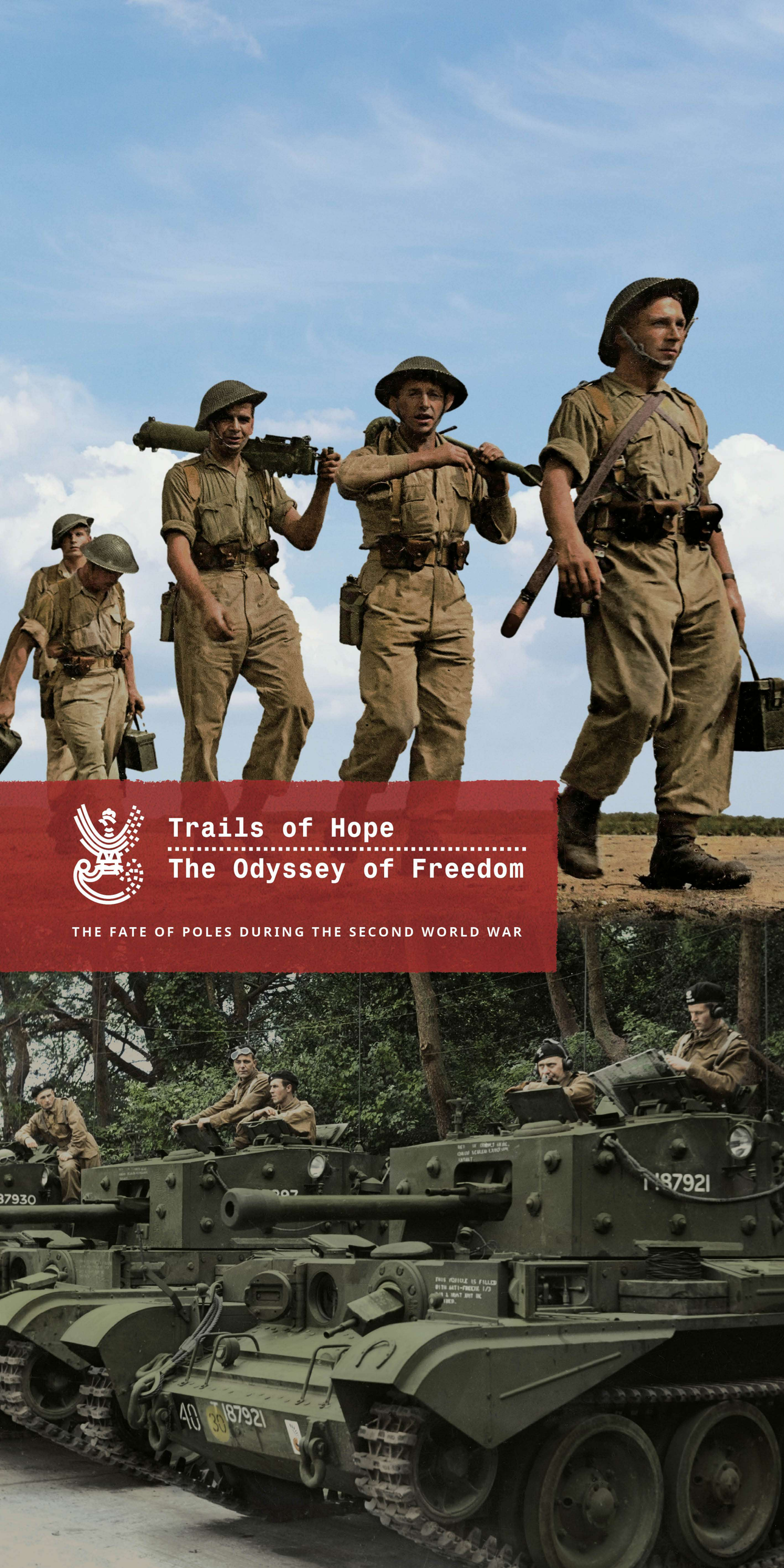

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

THE FATE OF POLES DURING THE SECOND WORLD WAR

SZLAKI NADZIEI

ODYSEJA WOLNOŚCI

LOSY POLAKÓW W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

Młody kadet, Bliski Wschód (fot. AIPN)

A young cadet, Middle East (Photo: AIPN)

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ

Oto kraj, który poprzysiągłem [...]
tymi słowami: Dam go twemu potomstwu.
Dałem ci go zobaczyć własnymi oczami,
lecz tam nie wejdziesz.

Księga Powtórzonego Prawa 34, 4

This is the land which I swore (...), saying,
I will give it unto thy seed:
I have caused thee to see it with thine eyes,
but thou shalt not go over thither.

Deuteronomy 34:4

„Szlaki nadziei" to przebieg zbiorowej odysei obywateli polskich w latach II wojny światowej. Wędrówki te były związane z działalnością legalnych władz Rzeczypospolitej, a przyświecała im myśl o przywróceniu wolności i suwerenności Polsce.

"Trail of Hope" is the route of the odyssey of masses of Polish citizens during the Second World War. They harkened to the activity of the legal government of the Republic of Poland, and followed the lodestar of returning freedom and sovereignty to Poland.

Żołnierz 2. Warszawskiej Dywizji Pancernej przy drzewie jabłoni, 1945–1947 (fot. NAC)

A soldier of the 2nd Warsaw Armoured Division by an apple tree, 1945–47 (Photo: NAC)

ATAK NA POLSKĘ
THE ATTACK ON POLAND

Atakiem Niemiec na Polskę 1 września 1939 r. rozpoczęła się II wojna światowa. 17 września 1939 r. granice Rzeczypospolitej przekroczyła Armia Czerwona, wykonując tym samym postanowienia paktu Ribbentrop–Mołotow – porozumienia z 23 sierpnia 1939 r., zawartego między ZSRS i Rzeszą Niemiecką. Tajny protokół zakładał podział Polski oraz ustalał strefy wpływów Związku Sowieckiego i Niemiec w Europie Środkowej i Wschodniej. Polacy stanęli do heroicznej, nierównej walki. 17 września polskie władze państwowe przeszły przez granicę polsko-rumuńską. Przez granicę z Rumunią i Węgrami przedostawały się tysiące ludzi, pragnąc kontynuować walkę o wolność. W okupowanym kraju Niemcy i Sowieci wprowadzili powszechny terror i represje na masową skalę. Polacy szybko przystąpili do budowy ruchu oporu. Stworzono podziemne struktury administracji państwowej, szkolnictwa, policji i armii.

The German attack on Poland on 1 September 1939 initiated the Second World War. On 17 September 1939 the Red Army crossed the borders of the Republic of Poland, in this way fulfilling the provisions of the Molotov–Ribbentrop Pact: the agreement concluded between the USSR and the German Reich on 23 August 1939. Its secret protocol provided an agreement on the division of Poland and defined the spheres of influence of the Soviet Union and Germany in Central and Eastern Europe. The Poles became engaged in a heroic yet unequal fight. On 17 September, Polish state authorities crossed the Polish–Romanian border. Thousands of people eager to continue the fight for freedom also fled across the borders with Romania and Hungary. The Germans and Soviets inflicted terror and mass repressions in the country they occupied, however Poles quickly embarked on forming a resistance movement. Underground structures of state administration, education, police, and the army were developed.

Ludowy komisarz spraw zagranicznych ZSRS Wiaczesław Mołotow składa podpis na dokumencie niemiecko-sowieckiego paktu o nieagresji (paktu Ribbentrop–Mołotow), Moskwa, 23 VIII 1939 r. (fot. AIPN)

The Chairman of the Council of People's Commissars of the Soviet Union and Soviet Minister of Foreign Affairs signing the document of the German-Soviet nonaggression pact (known as the Molotov–Ribbentrop Pact), Moscow, 23 August 1939 (Photo: AIPN)

Obóz internowania dla żołnierzy Wojska Polskiego w Targu-Jiu w Rumunii, 1940 r. (fot. Stanisław Sarek; Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

The internment camp for Polish soldiers in Targu-Jiu in Romania, 1940 (Photo: Stanisław Sarek, Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

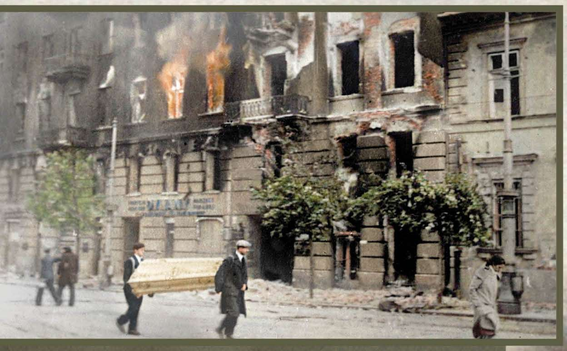

Warszawa we wrześniu 1939 r. (fot. Fundacja Ośrodka KARTA)

Warsaw in September 1939 (Photo: KARTA Centre Foundation)

Niemiecki pancernik Schleswig-Holstein ostrzeliwuje polskie pozycje na Westerplatte, 1939 r. (fot. AIPN)

The Schleswig-Holstein, a German pre-dreadnought battleship, shelling Polish positions at Westerplatte in Gdańsk, 1939 (Photo: AIPN)

ORP „ORZEŁ”
POLISH NAVY SUBMARINE "ORZEŁ"

Pamiętajcie, że z zaświatów nie wypada powracać gorszą klasą niż pierwszą.

Jan Grudziński

Remember that the only right way to return from the netherworld is to travel first class.

Jan Grudziński

Jan Grudziński – kapitan Polskiej Marynarki Wojennej. Po ucieczce z internowania w Tallinie w 1939 r. poprowadził okręt ORP „Orzeł” i jego załogę bez map i innych pomocy nawigacyjnych do Anglii przez Bałtyk i Cieśniny Duńskie. Jako dowódca okrętu kontynuował walkę i wykonywał regularne patrole bojowe na Morzu Północnym. 23 maja 1940 r. ORP „Orzeł” wyszedł w swój ostatni rejs, podczas którego miał patrolować rejon cieśniny Skagerrak. Okrętu nie odnaleziono. (fot. Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni)

Jan Grudziński – Captain in the Polish Navy. Having escaped internment in Tallinn in 1939, he guided the ORP Orzeł submarine and commanded her crew, with no maps and working navigation equipment, to England across the Baltic Sea and through the Danish Straits. As the ship's commander he continued fighting and regularly patrolled the North Sea. On 23 May 1940, ORP Orzeł left port on its last mission to patrol the area around the Skagerrak and has never been found since (Photo: Naval Museum in Gdynia)

Proporzec Marynarki Wojennej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1917–1945 (fot. domena publiczna)

The Naval Jack of the Polish Navy in 1917–45 (Photo: public domain)

Szlaki Nadziei
Odyseja Wolności

TERROR OKUPACYJNY
THE TERROR OF THE OCCUPATION

Celem represji niemieckich na okupowanym terytorium Polski była zagłada biologiczna narodu w obozach pracy, obozach koncentracyjnych, a wreszcie w obozach zagłady. Tylko w tej części Europy za pomoc ludności żydowskiej groziła kara śmierci. Stosowano odpowiedzialność zbiorową, co oznaczało zabijanie całych rodzin.

Masową i najbardziej wyniszczającą formą represji stosowaną przez Sowietów były wywózki w głąb ZSRS. W latach 1940–1941 wywieziono co najmniej 315 tys. obywateli polskich. Początkiem dramatu była kilkutygodniowa podróż w wagonach bydlęcych, w skrajnych temperaturach syberyjskiej zimy lub lata. Wielu chorych, starszych i wiele dzieci umierało jeszcze podczas podróży. Większość wywiezionych kierowano do wyniszczającej pracy – w trudnych warunkach klimatycznych – w lasach i kopalniach.

Polskich żołnierzy i policjantów, którzy trafili w 1939 r. do niewoli sowieckiej, umieszczono w obozach specjalnych NKWD w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie. Rozstrzelano ich w ramach zbrodni katyńskiej, na podstawie uchwały najwyższych władz sowieckich z 5 marca 1940 r.

The purpose of German repression in the occupied Poland was the biological destruction of the nation in labour camps, concentration camps, and in the death camps. Only in this part of Europe was aiding Jews punishable by death. Collective responsibility meant murdering whole families.

The most destructive form of mass repression the Soviets resorted to was deportation into the backwoods of the USSR. At least 315,000 Polish citizens were deported in 1940–41. Each individual tragedy started with a several-week long journey in cattle wagons in the extreme temperatures of the Siberian winter or summer. Many of the sick, the elderly and children died on the way. Being exposed to extreme weather conditions, many of the deportees were worked to death in the forests and mines.

Polish soldiers and police officers imprisoned by the Soviets in 1939 were transported to special NKVD camps in Kozelsk, Starobelsk, and Ostashkov, and subsequently executed as part of the Katyn Massacre which was decreed by the highest Soviet authorities on 5 March 1940.

Grupa kobiet pracujących przy wyrębie lasu w okolicach Swierdłowska w ZSRS, 22 listopada 1940 r. (fot. Fundacja Ośrodka KARTA, udostępniła Halina Karny)

A group of women at work clearfelling a forest near Sverdlovsk in the USSR, 22 November 1940 (Photo: KARTA Centre Foundation, courtesy of Halina Karny)

Polacy – deportowani ze Złoczowa do ZSRS – przy grobach swoich bliskich, zmarłych na zesłaniu. Od lewej: Julia Fedak, Jerzy Fedak i Zofia Hosowska. Janiszewka, Kazachska SRS, 1942 r. (fot. Fundacja Ośrodka KARTA, udostępnił Jerzy Fedak)

Polish deportees from Złoczów to the USSR by the graves of their loved ones who had died while in exile. Left to right: Julia Fedak, Jerzy Fedak, and Zofia Hosowska. Janushevka, Kazakh SSR, 1942 (Photo: KARTA Centre Foundation, courtesy of Jerzy Fedak)

W NIEWOLI
IN CAPTIVITY

Sieć łagrów sowieckich składała się z tysięcy obozów pracy przymusowej rozlokowanych na terenie całego ZSRS. Łagry powstawały często na oddalonych, słabo zaludnionych obszarach – przy budowach ważnych obiektów przemysłowych lub transportowych. W obozach sowieckich, podobnie jak w niemieckich obozach koncentracyjnych, panowały katastrofalne warunki bytowe.

Nieustające uczucie głodu zmieniało ludzi nie tylko fizycznie, lecz także psychicznie. Myśli człowieka koncentrowały się głównie na tym, aby przetrwać kolejny dzień – jednak, aby to było możliwe, należało zdobyć coś do jedzenia.

The Soviet Gulag network consisted of thousands of corrective labour camps situated all over the Soviet Union. Many of the individual camps were set up in distant, sparsely-populated locations and were involved in the construction of major industrial or transport projects. The conditions in Soviet camps, just like in German concentration camps, were catastrophic.

The incessant feeling of hunger changed people not only physically but also psychologically. Inmates' thoughts concentrated mostly on how to survive another day, but for that to be possible, one had to find something to eat.

Grafika: Maciej Czaplicki, Artsun

Artwork by Maciej Czaplicki, Artsun

Tylko w więzieniu łatwo jest zrozumieć, że życie bez czekania na cokolwiek nie ma najmniejszego sensu i wypełnia się po brzegi rozpaczą.

Gustaw Herling-Grudziński,
Inny świat*, cz. 1: *Praca, dzień po dniu

Only in prison, is it easy to understand that life without waiting for something makes no sense whatsoever, and is filled to the brim with despair.

Gustaw Herling-Grudziński,
A Different World, part 1: *Labour, Day by Day*

Grafika: Maciej Czaplicki, Artsun

Artwork by Maciej Czaplicki, Artsun

Szlaki Nadziei
Odyseja Wolności

1940 – KREW I BÓL
1940 – BLOOD, SWEAT, AND TEARS

Od jesieni 1939 r. we Francji była tworzona Armia Polska. W jej skład weszli Polacy, którzy przedostali się z kraju lub wcześniej przebywali w Europie Zachodniej.

Aby zapewnić sobie dostawy surowców, 9 kwietnia 1940 r. III Rzesza zaatakowała Danię i Norwegię. Jednostki polskie wzięły udział w walkach w Norwegii, wykazując się męstwem w bitwie o Narwik. Chociaż zakończyła się ona odwrotem, to port w Narwiku stał się symbolem pierwszego zwycięstwa nad Niemcami.

10 maja 1940 r. celem agresji niemieckiej stały się Belgia, Holandia i Francja. Po przełamaniu przez Niemców frontu nad Sommą i Aisne nie udało się już ich zatrzymać. Trzy dni przed kapitulacją Francji rozpoczęła się ewakuacja żołnierzy polskich do Wielkiej Brytanii.

Na rozkaz Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego utworzono 1. Korpus Polskich Sił Zbrojnych. Polskie dywizjony lotnicze wzięły udział w bitwie o Anglię. Polacy dołączyli do walki, kiedy największa lotnicza bitwa świata wchodziła w decydującą fazę. Szala zwycięstwa przechyliła się na stronę aliantów dzięki wspólnej walce lotników z wielu krajów okupowanych przez Niemców. Dzięki ich poświęceniu udało się powstrzymać inwazję na Wielką Brytanię.

The Polish Army began to form in France in the autumn of 1939. Enlisting in it were Poles escaping from their homeland and the ones who had stayed in Western Europe earlier on.

To secure the necessary resources, the Third Reich attacked Denmark and Norway on 9 April 1940. Polish units participated in the fighting in Norway, proving their courage in the Battle of Narvik. Even though it ended in retreat, Narvik harbour became the symbol of the first victory over the Germans.

On 10 May 1940, the German aggression turned against Belgium, the Netherlands, and France. After the Germans broke the front on the Somme and Aisne rivers, they could not be stopped. Three days before France capitulated, the evacuation of Polish soldiers to the United Kingdom began.

The Polish I Corps was formed by order of the Commander-in- Chief of the Polish Armed Forces, General Władysław Sikorski. Polish squadrons fought in the Battle of Britain, with Poles joining the fray when the largest aerial battle in the world was entering its decisive phase. Allied victory was possible thanks to the cooperation of pilots from many countries occupied by the Germans. It was thanks to their devotion that the invasion of the United Kingdom could be prevented.

Samoloty Dywizjonu Myśliwskiego 303, Wielka Brytania, 1942 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

The planes of the 303 Squadron of the RAF, UK, 1942 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

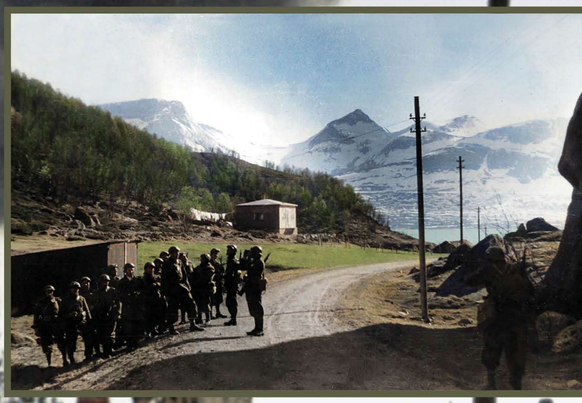

Żołnierze Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich w Norwegii, maj 1940 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Soldiers of the Polish Independent Highland Brigade in Norway, May 1940 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Polskie oddziały pancerne – czołgi Renault R-35 z 3. kompanii liniowej 1. batalionu pancernego 10. Brygady Kawalerii Pancernej podczas kampanii nad Marną we Francji, czerwiec 1940 r. (fot. ze zbiorów Krzysztofa Barbarskiego, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Polish armoured troops – Renault R-35 tanks of the 3rd Line Company of the 1st Polish Tank Battalion of the 10th Armoured Cavalry Brigade during the campaign on the Marne in France, June 1940 (Photo from the collection of Krzysztof Barbarski, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

NA SKRZYDŁACH
ON WINGS

Chęć zwycięstwa jest tak wielka, że zapomina się o wszystkim, co się dzieje dookoła – widzi się tylko wroga.

Zdzisław Krasnodębski

The will to win is so powerful that you forget everything around you and see nothing but the enemy.

Zdzisław Krasnodębski

Zdzisław Krasnodębski – wnuk powstańca styczniowego z 1863 r. i zesłańca na Sybir, Józefa Krasnodębskiego. Służbę żołnierską rozpoczął jako szesnastoletni ochotnik w 1920 r. – podczas wojny polsko-bolszewickiej. Pierwszy dowódca legendarnego Dywizjonu Myśliwskiego 303. 6 września 1940 r. został zestrzelony podczas walki, między Hextable a Wilmington. Ciężko poparzony trafił do szpitala. Po powrocie ze szpitala został wysłany do Kanady z Misją Wojskową, której celem było werbowanie w Ameryce młodych rekrutów do Polskich Sił Zbrojnych. Po wojnie nie powrócił do kraju. Zmarł 3 sierpnia 1980 r. w szpitalu w Toronto (fot. ze zbiorów Stanisława Błasiaka)

Zdzisław Krasnodębski – a grandson of a January Uprising (1863) insurgent sent to exile in Siberia, Józef Krasnodębski. He entered service in 1920 as a 16-year-old volunteer during the Polish–Soviet War. The first commander of the famous No. 303 Polish Fighter Squadron. On 6 September 1940, his plane was shot down in a dogfight and he baled out between Hextable and Wilmington. Badly burnt, he was taken to hospital. On his return, he was sent on a military mission to Canada to draft young recruits from America to the Polish Army. He never returned to Poland after the war and died in hospital in Toronto on 3 August 1980 (Photo from the collection of Stanisław Błasiak)

Znak Dywizjonu 303 (fot. domena publiczna)

303 Squadron badge emblem (Photo: public domain)

WOJNA SIĘ ROZSZERZA
THE WAR SPREADS

Rok 1941 przyniósł zmiany. Wybuch wojny niemiecko-sowieckiej 22 czerwca doprowadził do zerwania dotychczasowego sojuszu i przejścia ZSRS w szeregi aliantów. Wpłynęło to na sytuację obywateli polskich, znajdujących się na terenie ZSRS.

Do walk na kolejnym froncie wojny – w Afryce Północnej – zaangażowano Samodzielną Brygadę Strzelców Karpackich, dowodzoną przez gen. bryg. Stanisława Kopańskiego. W drugiej połowie sierpnia 1941 r. została ona skierowana do wzmocnienia twierdzy Tobruk, oblężonej przez siły niemiecko-włoskie. W październiku Polacy przejęli najdłuższy i najcięższy zachodni odcinek obrony. Walki w Tobruku trwały do grudnia 1941 r., kiedy to siły alianckie odblokowały twierdzę.

W grudniu 1941 r. do wojny przystąpiły Stany Zjednoczone, co zmieniło układ sił na frontach. Wojna swoim zasięgiem ogarnęła niemal cały świat.

The year 1941 brought changes. The outbreak of the German–Russian War on 22 June broke the previous alliance and had USSR change sides and join the Allies. This had a bearing on the situation of Polish citizens on the territory of the USSR.

The Polish Independent Carpathian Rifle Brigade, commanded by General Stanisław Kopański, was sent to fight on a new front in the war: in North Africa. In late August 1941 it was instructed to reinforce the fortress of Tobruk, besieged by the German and Italian forces. In October Poles took over the longest and most difficult Western defence sector of the fortress. Fighting in Tobruk continued until December 1941, when Allied Forces relieved the siege.

In December 1941, the United States entered the war, which changed the balance of power on the front. Now the war extended to nearly every corner of the world.

Zniszczenia w Pearl Harbor po japońskim nalocie 7 grudnia 1941 r. (fot. National Archives and Records Administration)

The destruction at Pearl Harbor after the Japanese air raid of 7 December 1941 (Photo: National Archives and Records Administration)

Żołnierze Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich na pierwszej linii frontu na pustyni pod Tobrukiem. Libia, grudzień 1941 r. (fot. NAC)

Soldiers of the Polish Independent Carpathian Rifle Brigade on the front line in the desert near Tobruk. Libya, December 1941 (Photo: NAC)

Okolice Twierdzy Brześć, kolumna jeńców sowieckich, 1941 r. (fot. Fundacja Ośrodka KARTA, udostępnił Stanisław Blichiewicz)

A column of Soviet prisoners of war near the fortress of Brest, 1941 (Photo: KARTA Centre Foundation, courtesy of Stanisław Blichiewicz)

TWIERDZA TOBRUK
TOBRUK FORTRESS

Żołnierze Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich w okopach twierdzy Tobruk (Libia) w 1941 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie/ Fundacja Ośrodka KARTA)

Soldiers of the Polish Independent Carpathian Rifle Brigade in trenches near the Tobruk fortress in Libya, 1941 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London/KARTA Center foundation)

BITWA O ATLANTYK
BATTLE OF THE ATLANTIC

II wojna światowa toczyła się na wielu frontach, w tym na Oceanie Atlantyckim, przez który przebiegały główne szlaki łączące obie Ameryki i Europę. Ich opanowanie mogło zmienić losy wojny w Europie i na świecie. Od jesieni 1939 r. polskie okręty wojenne oraz statki handlowe wspierały aliantów w konwojach i największych operacjach bojowych.

The Second World War continued on many fronts, including that on the Atlantic Ocean, intersected by the main routes connecting both the Americas and Europe. Dominating those could change the course of the war in Europe and in the world. Beginning in the autumn of 1939 Polish men-of-war and merchant ships supported the Allies in convoys and key military operations.

Szkolenie marynarzy Państwowej Szkoły Morskiej w Wielkiej Brytanii (fot. NAC)

Training the seamen of the Polish Merchant Navy College in the United Kingdom (Photo: NAC)

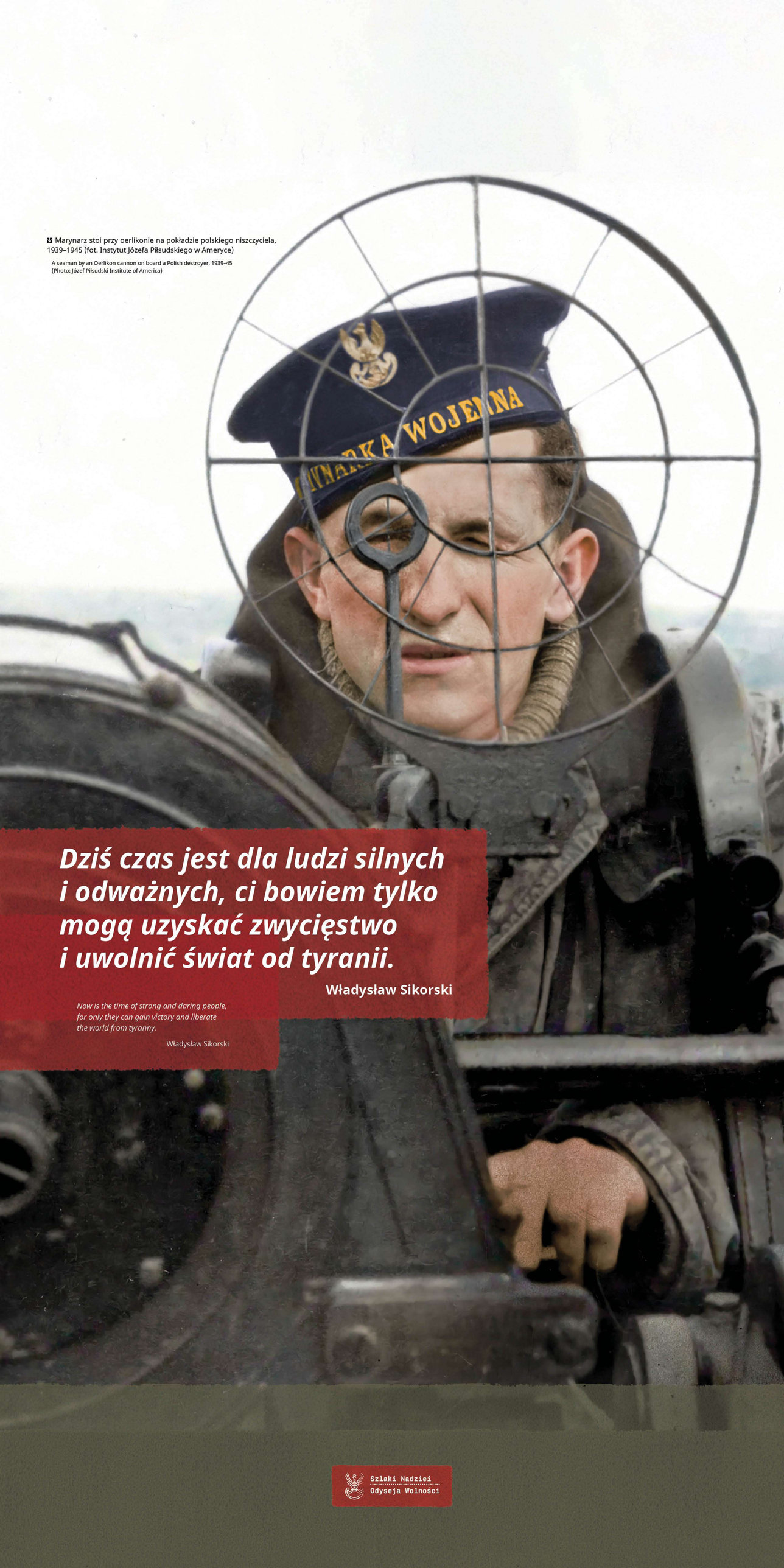

Marynarz stoi przy oerlikonie na pokładzie polskiego niszczyciela, 1939–1945 (fot. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce)

A seaman by an Oerlikon cannon on board a Polish destroyer, 1939–45 (Photo: Józef Piłsudski Institute of America)

Dziś czas jest dla ludzi silnych i odważnych, ci bowiem tylko mogą uzyskać zwycięstwo i uwolnić świat od tyranii.

Władysław Sikorski

Now is the time of strong and daring people, for only they can gain victory and liberate the world from tyranny.

Władysław Sikorski

ISKRA NADZIEI
A SPARK OF HOPE

Podpisanie układu Sikorski–Majski, przywracającego stosunki dyplomatyczne między Polską a ZSRS. Londyn, 30 VII 1941 r. (fot. Imperial War Museum)

The signing of the Sikorski–Mayski Agreement reinstating diplomatic relations between Poland and the USSR. London, 30 July 1941 (Photo: Imperial War Museum)

30 lipca 1941 r. w Londynie został podpisany układ polsko-sowiecki, który przywracał między innymi wzajemne stosunki dyplomatyczne. Jego skutkiem była tzw. amnestia dla obywateli polskich, znajdujących się na terenie ZSRS. Pozwoliło to na zwolnienie wielu osób z obozów i miejsc zesłania. 14 sierpnia zawarto umowę wojskową, która określała zasady funkcjonowania w ZSRS Armii Polskiej, stanowiącej część Polskich Sił Zbrojnych. W sercach wielu Polaków pojawiła się nadzieja na powrót do domu. Na czele armii stanął, zwolniony z więzienia sowieckiego, gen. bryg. Władysław Anders. Podczas wizyty w Moskwie Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego w grudniu 1941 r. postanowiono, że Armia Polska zostanie rozbudowana, a następnie skierowana na front. Równolegle władze polskie rozpoczęły intensywne poszukiwania żołnierzy wziętych przez Sowietów do niewoli w 1939 r.

A Polish–Soviet agreement that, among other provisions, re-established mutual diplomatic relations was signed in London on 30 July 1941. It included an "amnesty" for Polish citizens throughout the USSR. This allowed the release of many people from the camps and places of exile. The signing of a further military alliance, whose provisions defined the principles of operation of the Polish Army in the USSR (part of the Polish Armed Forces) took place on 14 August. Polish hearts were inspired by the hope of returning home. The command of the army was entrusted to General Władysław Anders, whom the Soviet authorities released from prison. A decision to expand the Polish army and then send it to the front was reached during the visit of General Władysław Sikorski to Moscow in December 1941. At the same time the Polish government began an intensive search for the Polish soldiers taken prisoners of war by the Soviets in 1939.

Generał Władysław Anders (dowódca Armii Polskiej w ZSRS) i płk. dypl. Leopold Okulicki (szef Sztabu Armii Polskiej w ZSRS) – w gabinecie gen. Andersa, 1941–1942 (fot. NAC)

General Władysław Anders (Commander of the Polish Army in the USSR) and Col Leopold Okulicki (Chief of Staff of the Polish Army in the USSR) in General Anders's office, 1941–42 (Photo: NAC)

Polscy żołnierze odpoczywający po ćwiczeniach, Dżałał-Abad w Kirgistanie, ZSRS, luty 1942 r. (fot. Wiktor Ostrowski; Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Polish soldiers taking a breather after exercises, Jalal-Abad, Kyrgyzstan, USSR, February 1942 (Photo: Wiktor Ostrowski; Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

MIEJSCA KONCENTRACJI I ORGANIZACJI

CONCENTRATION AND ORGANISATION CENTRES

Rejonem formowania się Armii Polskiej był okręg Buzułuk, w obwodzie czkałowskim. Tworzenie jednostek rozpoczęto we wrześniu 1941 r. w Buzułuku, Tatiszczewie koło Saratowa oraz w Tockoje na linii kolejowej Kujbyszew (Samara) – Czkałow (Orenburg). Pod koniec 1941 r. zdecydowano o przeniesieniu polskiej armii do środkowoazjatyckich republik Związku Sowieckiego.

The Polish Army formed around Buzuluk in Chkalov Oblast. Its units began to form in Buzuluk itself, Tatishchevo in Saratov Oblast, and in Totskoe on the railway line from Kuibyshev (Samara) – Chkalov (Orenburg) in September 1941. The decision to relocate the Polish Army to the Soviet republics of Central Asia was reached later that year.

Wejście do Komendy Garnizonu – przy oknie stoi wartownik z karabinem, nad nim tabliczka z Orłem Białym i napis w języku polskim i rosyjskim, oznajmujący, że w tym budynku mieści się Komenda Garnizonu. W drzwiach stoi kpr. H. Sinicki. Obaj żołnierze ze Szwadronu Przybocznego 12. Pułku Ułanów, Buzułuk, obwód czkałowski, ZSRS, listopad 1941 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Entrance to the headquarters of the garrison with an armed guard by the window. The plaque on the wall over his shoulder bears the White Eagle and an inscription in Polish and Russian informing people that this is the building of the Garrison Headquarters. Standing in the doorway is Corporal H. Sinicki. Both soldiers are serving in the 12th Uhlan Regiment, Buzuluk, Chkalov Oblast, USSR, November 1941 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Buzułuk, obwód czkałowski, ZSRS, listopad 1941 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Buzuluk, Chkalov Oblast, USSR, November 1941 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

W OCZEKIWANIU NA ROZKAZY
AWAITING ORDERS

Formowanie Polskich Sił Zbrojnych w ZSRS. Ochotniczki Pomocniczej Służby Kobiet, Buzuluk, obwód czkałowski, ZSRS, 1941 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

The formation of the Polish Military Forces in the USSR. Volunteers of the Women's Auxiliary Service (WAS), Buzuluk, Chkalov Oblast, USSR, 1941 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Orkiestra 5. Dywizji Piechoty Armii Polskiej w ZSRS podczas koncertu (fot. NAC)

The Orchestra of the 5th Infantry Division of the Polish Army in the USSR during a concert (Photo: NAC)

Serce mi się ścisnęło, gdy patrzyłem na tych nędzarzy, i zapytywałem się w duchu, czy uda się z nich jeszcze zrobić wojsko i czy zdołają znieść oczekujące ich trudy wojenne. Odpowiedź zjawiała się natychmiast; dość było popatrzeć w te błyszczące oczy, z których wyzierała wola i wiara.

Władysław Anders

My heart stood still as I looked at those wretches and asked myself in my heart, whether they could still be made into an army and manage to weather all the vicissitudes of war awaiting them. The answer struck immediately: it was enough to look into the glare in their eyes that showed resolve and faith

Władysław Anders

Paki z mundurami przysypane śniegiem na dworcu kolejowym, Buzuluk, obwód czkałowski, ZSRS, grudzień 1941 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Packs with uniforms covered by snow at the train station in Buzuluk, Chkalov Oblast, USSR, December 1941 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

NA KOLEJOWYM SZLAKU
BY RAIL IN CENTRAL ASIA

W sierpniu 1941 r. w Kazachskiej SRS rozpoczął się pobór do Armii Polskiej w ZSRS. Tysiące Polaków i obywateli polskich przybywały do punktów poborowych, rozrzuconych po rozległym terenie (Pietropawłowsk, Ałma-Ata, Aktiubińsk, Semipałatyńsk). Jednostki Armii Polskiej przemieszczały się pociągami z północy na południe. Właśnie ta „ewakuacja" (w styczniu 1942 r.) stała się pierwszym etapem odysei i początkiem szlaku nadziei. Niestety, nie wszystkim udało się dożyć upragnionej wolności. Część żołnierzy i ludności cywilnej zmarła wskutek chorób i wyniszczenia. Zostali oni pochowani na bezkresnym kazachskim stepie i u podnóża gór.

Drafting into the Polish Army in the USSR started in the Kazakh SSR in August 1941. Thousands of Poles and Polish citizens arrived at drafting centres scattered over a vast territory (Petropavlovsk, Alma-Ata, Aktyubinsk, Semipalatinsk). Trains took the Anders' Army troops southwards, and it was exactly that "evacuation" of January 1942 that became the first stage of the Anders' Army's odyssey, and the opening of the trail of hope. Unfortunately, not everyone lived to see the much-desired freedom. Some soldiers and civilians fell to illness and exhaustion. They were laid to rest in the boundless Kazakh steppes and at the foot of the mountains.

Droga do stacji kolejowej, Czok-Pak, Kazachstan, ZSRS, marzec 1942 r. (fot. Fundacja Ośrodka Karta)

The road to Chokpak railway station, Kazakhstan, USSR, March 1942 (Photo: KARTA Centre Foundation)

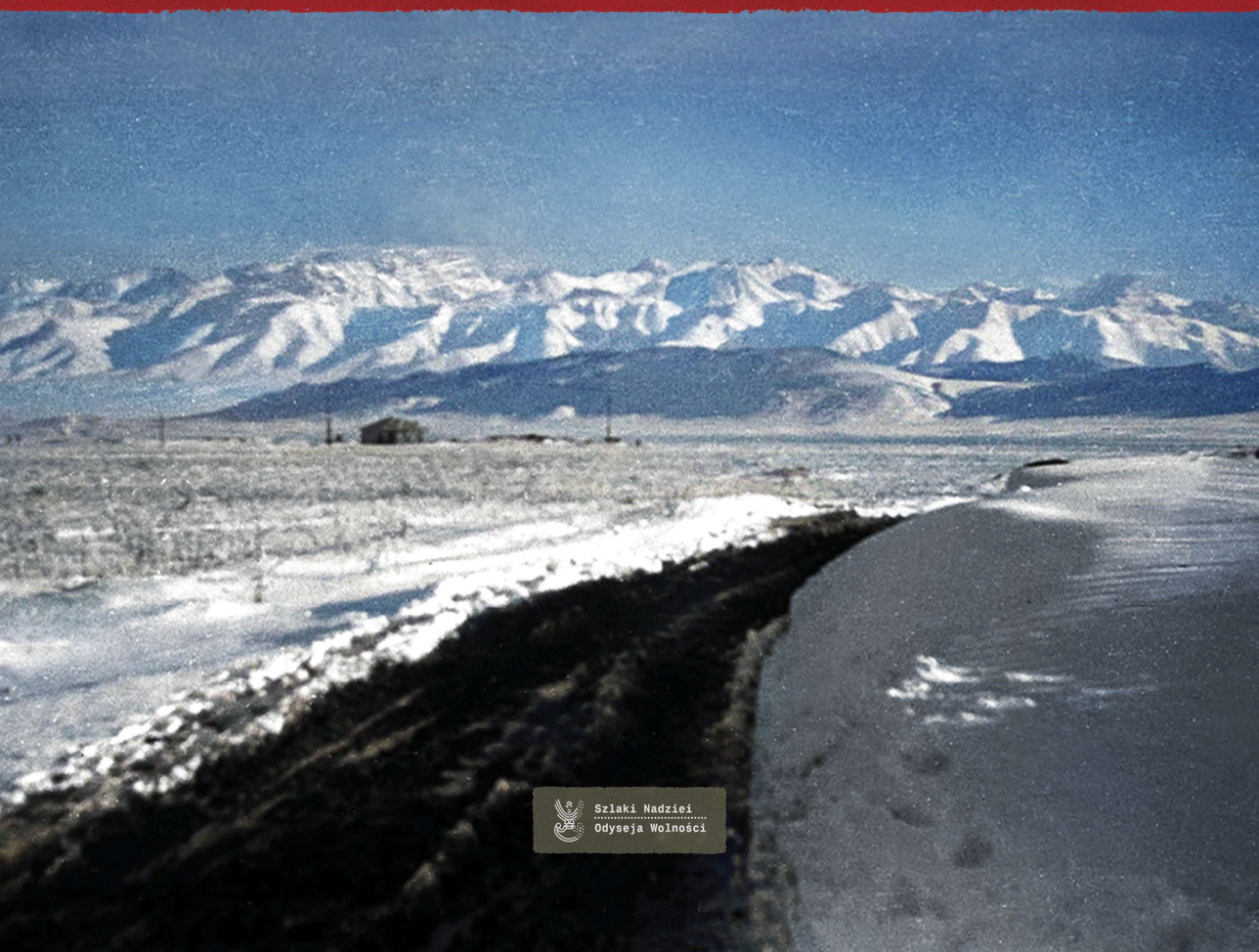

Szlaki Nadziei
Odyseja Wolności

WYJŚCIE Z DOMU NIEWOLI

OUT OF THE HOUSE OF BONDAGE

W roku 1942 wojska niemieckie były około 150 km od Moskwy, a front rozciągał się od Leningradu na północy po Rostów nad Donem na południu. Sowietom coraz trudniej było ukrywać fakt zamordowania w Katyniu tysięcy polskich żołnierzy. Świeżo utworzonym oddziałom polskim brakowało podstawowego zaopatrzenia. Władze ZSRS wstrzymały dalszy pobór do armii. Polacy stawali się dla Sowietów sojusznikiem coraz bardziej kłopotliwym. Z powodu braku racji żywnościowych dla polskich jednostek podjęto rozmowy na temat ewakuowania ich z ZSRS do Iranu. W marcu 1942 r. władze sowieckie zgodziły się na wyjazd części żołnierzy i ludności cywilnej przebywającej przy wojsku. Dopiero w sierpniu zdecydowano o przemieszczeniu całości polskiej armii. Ewakuacja trwała do początku września 1942 r. Radość wśród Polaków był ogromna. Niejednokrotnie udało się uratować całe rodziny. Jednak ich podróż do domu dopiero się rozpoczynała. Ludność cywilna znalazła schronienie na czterech kontynentach, między innymi w Afryce Wschodniej, Indiach, Meksyku i Nowej Zelandii.

Wielu obywateli polskich nie mogło się ewakuować i pozostało w ZSRS. Część z nich powróciła do kraju w szeregach armii całkowicie podporządkowanej Sowietom, inni mogli wrócić dopiero wiele lat po wojnie.

In 1942, the German armies were around 150 km away from Moscow, the line of the front stretching from Leningrad in the north to Rostov on Don in the south. The Soviets were finding it increasingly difficult to conceal the murder of thousands of Polish soldiers in Katyń. The freshly formed Polish troops lacked basic supplies, and further drafts were suspended by the Soviet authorities. Poles were turning into an increasingly troublesome ally for the USSR. Due to the lack of food rations for the Polish units, talks on evacuation from the USSR to Iran began. In March 1942, the Soviet government agreed to the evacuation of some Polish soldiers and civilians remaining with the army. The decision to move the entire Polish army was only reached in August. Evacuation continued until early September 1942. Poles were overjoyed. Many whole families were successfully saved. Yet the way home had only begun. Civilians found shelter on four continents, reaching East Africa, India, Mexico, and New Zealand.

Nonetheless, many Polish citizens could not evacuate and remained in the USSR. Some returned to Poland in the ranks of an army under full Soviet command, while others could only return many years after the war.

Żołnierze Armii Polskiej na Wschodzie w drodze na ćwiczenia (fot. AIPN)

Soldiers of the Polish Army in the East on their way to military exercises (Photo: AIPN)

Dzieci, które dotarły do formującej się armii gen. Andersa. Wrewskaja, Uzbekistan, ZSRS, maj 1942 r. (fot. Wiktor Ostrowski; Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Children who made it to the Anders' Army. Vrevskaya, Uzbekistan, USSR, May 1942 (Photo: Wiktor Ostrowski; Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Grupa polskich zesłańców odpoczywa na granicy sowiecko-irańskiej, 1942 r. (fot. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce)

A group of Polish exiles taking a rest on the border between the USSR and Iran, 1942 (Photo: Józef Piłsudski Institute of America)

W DRODZE
EN ROUTE

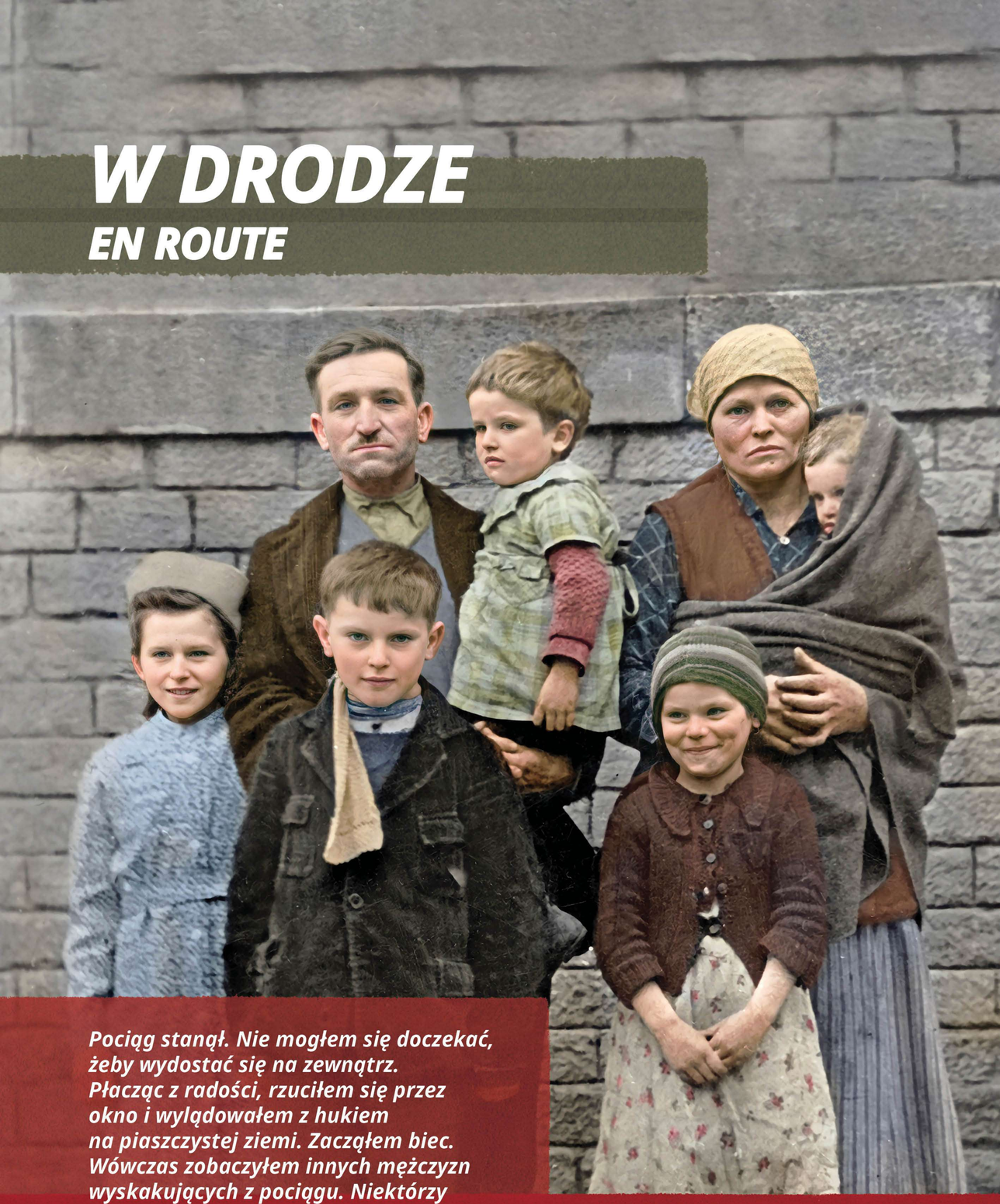

Pociąg stanął. Nie mogłem się doczekać, żeby wydostać się na zewnątrz. Płacząc z radości, rzuciłem się przez okno i wylądowałem z hukiem na piaszczystej ziemi. Zacząłem biec. Wówczas zobaczyłem innych mężczyzn wyskakujących z pociągu. Niektórzy byli bez butów, ze szmatami na stopach, ubrani w łachmany.

J. Łopuszański, *Przymierze z Andersem*, „Karta" 2002, nr 35, s. 32

Polska rodzina uwolniona z zesłania w głąb ZSRS, podczas pobytu w ośrodku Armii Polskiej, 1941–1943 (fot. AIPN)

A Polish family staying in a Polish army camp following release from deportation to the far regions of the USSR, 1941–43 (Photo: AIPN)

Obóz polskich żołnierzy w Czok-Pak, Kazachstan, ZSRS, marzec 1942 r. (fot. Fundacja Ośrodka Karta)

Camp for Polish soldiers in Chokpak, Kazakhstan, USSR, March 1942 (Photo: KARTA Centre Foundation)

The train stopped. I couldn't wait to get out. Tears of joy coming into my eyes, I leapt down from the window and crashed loudly on the sandy ground. I ran. Then I saw other men also jumping out from the train. Some had no shoes, had feet wrapped with rags, dressed literally in rags.

J. Łopuszański, *Przymierze z Andersem*, "Karta" 2002, No. 35, p. 32

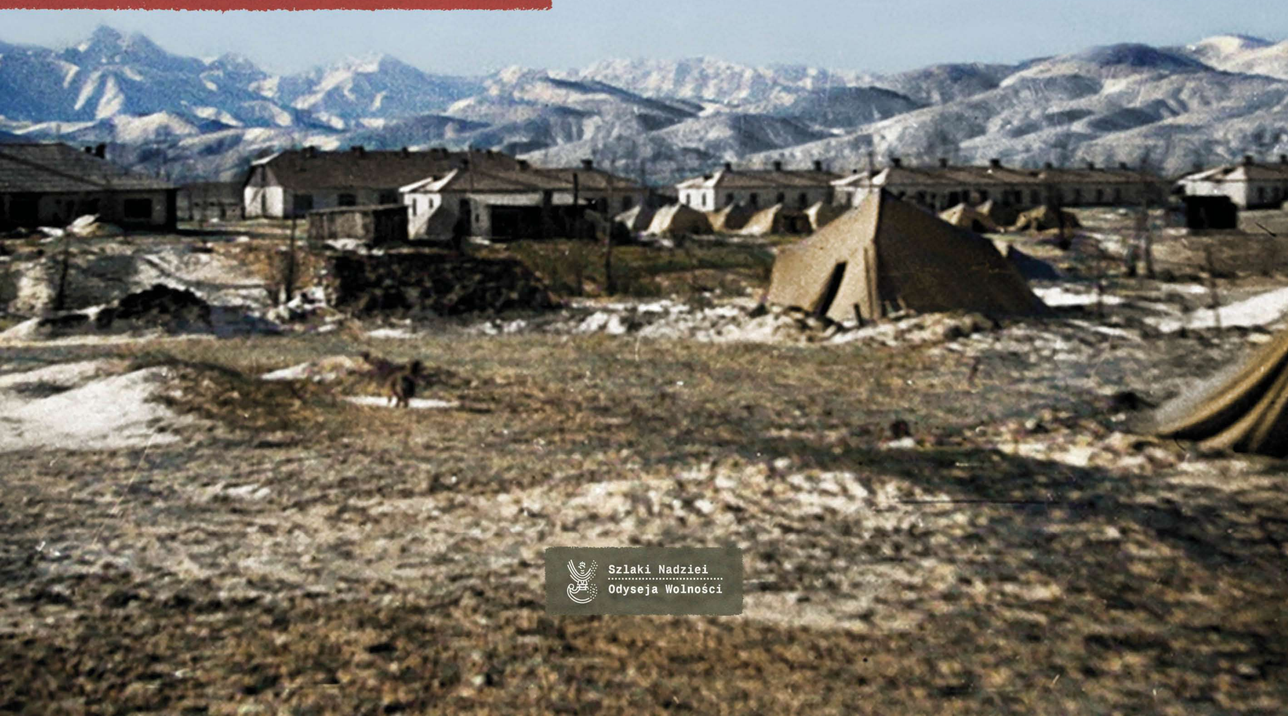

DZIECI
CHILDREN

Mali wiekiem, lecz dojrzali cierpieniem

Hanka Ordonówna

Young by age, mature by suffering

Hanka Ordonówna

Hanka Ordonówna (właściwie Maria Anna Tyszkiewicz) – polska piosenkarka i aktorka. Aresztowana przez NKWD, została w 1940 r. wywieziona do łagru w Uzbekistanie. Ewakuowana z ZSRS w 1942 r. razem z sierocińcem przez Bombaj w Indiach do Bejrutu w Libanie. Organizowała pomoc dla osieroconych dzieci polskich wygnańców. Zmarła w 1950 r. w Bejrucie podczas epidemii tyfusu.

Hanka Ordonówna is the stage name of Maria Anna Tyszkiewicz, a Polish singer and actress. Arrested by the NKVD, she became a prisoner of the Gulag in Uzbekistan in 1940. Evacuated from the USSR with an orphanage, passing via Bombay in India to arrive in Beirut in Lebanon in 1942, she organised aid for the orphaned children of the Polish deportees. Ordonówna died in Beirut during a typhoid outbreak in 1950.

Dziewczyna uratowana przez Armię Polską ewakuowaną z ZSRS w 1942 r. (fot. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce)

A girl rescued by the Polish Army and evacuated from the USSR in 1942 (Photo: Józef Piłsudski Institute of America)

W 1938 r. Helenka Czulwik założyła pamiętnik, w którym zbierała wpisy koleżanek. Towarzyszył jej nie tylko na zesłaniu, lecz także po powrocie do ojczyzny (fot. Muzeum Pamięci Sybiru)

In 1938, Helenka Czulwik started a diary in which she collected entries from her friends. It accompanied her not only in exile but also on the way back to her homeland (Photo: Memorial Museum Siberia)

Polacy po przybyciu do Nowej Zelandii, 1943 r. (fot. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce)

Poles on arrival in New Zealand, 1943 (Photo: Józef Piłsudski Institute of America)

Polskie dzieci w obozie w Teheranie, 1942 r. (fot. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce)

Polish children in a camp in Teheran, 1942 (Photo: Józef Piłsudski Institute of America)

OD PALESTYNY DO BOLONII

FROM PALESTINE TO BOLOGNA

W czerwcu 1943 r. podczas wizyty Naczelnego Wodza na Bliskim Wschodzie zapadła decyzja o przekształceniu części Armii Polskiej na Wschodzie w 2. Korpus Polski. Na terenie Palestyny odbyły się reorganizacja i przeszkolenie jednostek. Żołnierze 2. Korpusu wzięli udział w działaniach bojowych prowadzonych na terenie Włoch. Od początku 1944 r. wojska alianckie usiłowały przebić się przez silnie ufortyfikowane pozycje niemieckie. Droga do Rzymu wiodła przez przełęcze górskie najwęższego miejsca Półwyspu Apenińskiego. Mimo wielu wcześniejszych prób oddziałów amerykańskich, brytyjskich, francuskich, nowozelandzkich i hinduskich – to Polakom w maju 1944 r. udało się przełamać zaciekłą obronę i zdobyć Monte Cassino.

Polskie oddziały walczyły również pod Piedimonte, a następnie na odcinku adriatyckim, gdzie 18 lipca wyzwolono Ankonę. Swój szlak bojowy żołnierze gen. Władysława Andersa zakończyli zdobyciem Bolonii 21 kwietnia 1945 r.

The decision to transform part of the Polish Army in the east into the Polish II Corps was made in June 1943, during a visit of the supreme commander to the Middle East. The units were reorganised and trained in British Palestine. The soldiers of Polish II Corps fought in the Italian Campaign, where the Allied troops tried to break through the strongly fortified German positions from early 1944. The road to Rome led through the mountain passes of the narrowest neck of the Apennine Peninsula. After many failed attempts by American, British, French, New Zealand, and Indian forces, it was the Poles who succeeded in breaking down the defences and capturing Monte Cassino in May 1944.

The Polish troops went on to fight at Piedimonte San Germano, and later along the Adriatic Shore, where they liberated Ancona on 18 July. The military passage of the Anders' Army ended with the liberation of Bologna on 21 April 1945.

Włosi witają żołnierzy 2. Korpusu Polskiego. Na samochodzie drugi z lewej gen. Klemens Rudnicki. Bolonia, Włochy, 21 IV 1945 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Italians welcoming the soldiers of the Polish II Corps. Standing on the car second from the left is General Klemens Rudnicki. Bologna, Italy, 21 April 1945 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Z egipskich portów polska armia transportowana była na front włoski. Polscy żołnierze 2. Brygady Pancernej przed piramidą Chefrena. Giza, Egipt, 1943 r. (fot. NAC)

The Polish army was transported to the Italian front from the Egyptian sea ports. Polish soldiers of 2nd Armoured Brigade by the Pyramid of Khafre. Giza, Egypt, 1943 (Photo: NAC)

Generał Władysław Anders z towarzyszącymi mu oficerami. W głębi widać ruiny klasztoru na Monte Cassino. Cassino, Włochy, maj 1944 r. (fot. Felicjan Maliniak; Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

General Władysław Anders with accompanying officers. Ruins of the Monte Cassino Monastery visible in the background. Cassino, Italy, May 1944 (Photo: Felicjan Maliniak; Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

DO GRANIC WYTRZYMAŁOŚCI
PUSHED TO THE LIMITS OF ENDURANCE

Nikt nie ma prawa handlować honorem i godnością Polski.

Władysław Anders

No one has the right to bargain the honour and dignity of Poland.

Władysław Anders

Kurs Commando był niezwykle rygorystyczny. Obejmował między innymi wspinaczkę skalną i górską, obsługę łodzi motorowych, wszelkie aspekty desantu morskiego, nawigację i orientację w terenie, taktykę, maskowanie się, przemieszczanie, walkę nocą i walkę wręcz. Siły specjalne wykorzystywano do przeprowadzania operacji rajdowych i dywersyjnych, w celu nękania i wiązania sił wroga. Polskie jednostki Commando działały na froncie włoskim między innymi w okolicach Tarentu, Neapolu i Monte Cassino.

The training carried out by the Commando units was extremely demanding. It comprised rock and mountain climbing, driving motorboats, all aspects of sea landing, navigation and orientation, tactics, disguise and camouflage, moving in all types of terrain, and night and hand-to-hand combat. The objective of the special units was to harass and engage the enemy forces through raids and subversive operations. In the Italian Campaign, Polish Commando units operated e.g., around Taranto, Naples, and Monte Cassino.

1. Samodzielna Kompania Commando podczas ćwiczeń (fot. AIPN)

1st Motorised Independent Polish Commando Company on exercises (Photo: AIPN)

Znaki grupy Commando (fot. domena publiczna)

Commando unit patches (Photo: public domain)

MONTE CASSINO

Ruiny opactwa benedyktynów na Monte Cassino po bombardowaniu 15 II 1944 r. (fot Imperial War Muzeum)

Ruins of the shelled and bombed Benedictine Abbey on top of Monte Cassino on 15 February 1944 (Photo: Imperial War Museum)

Runęli przez ogień straceńcy,
niejeden z nich dostał i padł,
jak ci z Samosierry szaleńcy,
Jak ci spod Racławic sprzed lat.
Runęli impetem szalonym,
I doszli. I udał się szturm.
I sztandar swój biało-czerwony
Zatknęli na gruzach wśród chmur.

***Czerwone maki na Monte Casino*,**
słowa: Feliks Konarski, muzyka: Alfred Schütz

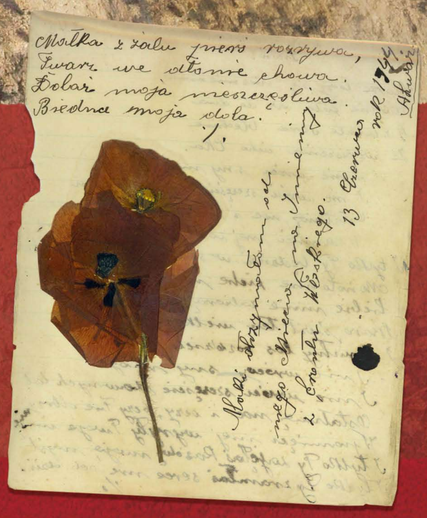

Maki zerwane na pozycji 11 Pułku Artylerii Ciężkiej w przeddzień natarcia na Monte Cassino, przez Mieczysława Golonkę i przesłane matce na imieniny do Ahwazu w Iranie, gdzie przebywała w obozie dla ewakuowanych z ZSRS (fot. Papieski Instytut Studiów Kościelnych w zbiorach AIPN)

Poppies picked up by Mieczysław Golonka at the position of the 11th Heavy Artillery Regiment on the eve of the attack on Monte Cassino; sent to his mother for her name day to Ahwaz in Iran, where she stayed in a camp for evacuees from the USSR (Photo: Pontifical Institute of Church Studies in the AIPN collection)

Polacy w ruinach zdobytego klasztoru, 18 V 1944 r. (fot. domena publiczna)

Poles in the ruins of the captured monastery, 18 May 1944 (Photo: public domain)

They charged through fire like madmen,
Countless were hit and fell,
Like the cavalry at Samosierra,
Like the men at Racławice years ago.
They attacked with fury and fire,
And they got there. They climbed to the top,
And their white and red standard
They placed on the ruins 'midst clouds.

Czerwone maki na Monte Casino,
lyrics: Feliks Konarski, music: Alfred Schütz

Szlaki Nadziei
Odyseja Wolności

Plutonowy Tadeusz Szumański z 2. Warszawskiej Dywizji Pancernej przy drogowskazie w okolicach Bolonii (fot. NAC)

Master Corporal Tadeusz Szumański of 2nd „Warsaw" Armoured Division by a road sign near Bologna (Photo: NAC)

OD NORMANDII DO WILHELMSHAVEN

FROM NORMANDY TO WILHELMSHAVEN

25 lutego 1942 r. w Wielkiej Brytanii utworzono 1. Dywizję Pancerną. Jej dowódcą został gen. bryg. Stanisław Maczek. Jednostka wzięła udział w krwawych walkach w Normandii pod Falaise. Uniemożliwienie ucieczki niemieckim oddziałom pod Chambois dywizja okupiła dużymi stratami. Alianccy dowódcy byli przekonani o konieczności jej wycofania z walki. Mimo to – uzupełniona – wzięła udział w brawurowym pościgu za wrogiem, wyzwalając miasta Francji, Belgii i Holandii. Hasło „Priority for the Poles" stało się znane każdemu żołnierzowi alianckiemu. W trakcie walk o Ypres gen. Maczek zakazał prowadzenia ognia artyleryjskiego w miastach, dzięki czemu ludność cywilna Belgii i Holandii nie straciła życia i dobytku. Ciężar walk spoczął na barkach strzelców oczyszczających zajmowane tereny z jednostek wroga. Mieszkańcy zapamiętali to z wdzięcznością. W 1945 r., po krwawych walkach w Holandii 1. Dywizja Pancerna wkroczyła do Niemiec, aby skończyć szlak bojowy w Wilhelmshaven.

The 1st Polish Armoured Division was formed in the United Kingdom on 25 February 1942, and its command was given to General Stanisław Maczek. The division shed a great deal of blood near Falaise in Normandy and then blocked the German escape route from the Chambois pocket, again at the cost of heavy losses. The Allied commanders were convinced it needed to be withdrawn from active fighting. Nevertheless, replenished, it participated in a daring pursuit of the enemy, liberating cities in France, Belgium, and the Netherlands. The slogan "Priority for the Poles" became known to all Allied soldiers. While capturing Ypres, General Maczek forbade the use of artillery fire in cities, saving the lives and property of Belgian and Dutch civilians. The burden of the fight was transferred to the riflemen, who cleared the territory of enemy units. The locals have fond memories of his decision. In 1945, after the bloody campaign in the Netherlands, the 1st Polish Armoured Division entered Germany, ending its battle trail with capturing the naval base of Wilhelmshaven.

Generał Stanisław Maczek, dowódca 1. Dywizji Pancernej (z lewej, mówi przez laryngofon), w czołgu Cromwell VII szwadronu sztabowego. Z prawej – rotmistrz Tadeusz Wysocki (fot. NAC)

General Stanisław Maczek, commander of the 1st Armoured Division (left, talking to a laryngophone), in a Cromwell VII tank of the Staff Squadron. Captain Tadeusz Wysocki on the right (Photo: NAC)

1. Samodzielna Brygada Spadochronowa sformowana w Wielkiej Brytanii w październiku 1941 r. Brygada miała wziąć udział w walkach w Polsce. Ostatecznie uczestniczyła w największej operacji z udziałem wojsk powietrznodesantowych we wrześniu 1944 r. na terytorium okupowanej Holandii, pod Arnhem (fot. NAC)

The 1st (Polish) Independent Parachute Brigade was formed in the UK in October 1941 to fight in Poland. Eventually, it participated in the largest airborne operation in history, conducted near Arnhem, in the territory of occupied Netherlands, in September 1944 (Photo: NAC)

Alianckie oddziały desantowe lądują na plaży Omaha. W działaniach bojowych brały udział: Polskie Siły Powietrzne, Polska Marynarka Wojenna i Polska Marynarka Handlowa, 6 czerwca 1944 r. (fot. National Archives and Records Administration)

Allied assault troops land on Omaha Beach. The Polish Air Force, Polish Navy, and the Polish Merchant Navy participated in the operation, 6 June 1944 (Photo: National Archives and Records Administration)

Żołnierz polski walczy o wolność wszystkich narodów, ale umiera tylko dla Polski.

napis na pomniku gen. Stanisława Maczka w Warszawie i fragment jego rozkazu

A Polish soldier fights for the freedom of all nations, yet only dies for Poland.

inscription on the monument of General Stanisław Maczek in Warsaw, and an excerpt from his order

Grupa dziewcząt pozdrawia żołnierzy 1. Dywizji Pancernej, przejeżdżających czołgami przez belgijskie miasto, Belgia, wrzesień 1944 r. (fot. zbiory Ośrodka KARTA, udostępnili Katarzyna i Tomasz Krzywiccy)

A bevy of girls cheering the soldiers of the 1st Armoured Division going through the town in their tanks, September 1944, Belgium (Photo: from the collection of the KARTA Centre Foundation, courtesy of Katarzyna and Tomasz Krzywicki)

Ludność Holandii witająca żołnierzy 1. Dywizji Pancernej (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Dutch citizens welcoming the soldiers of the 1st Armoured Division (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

CICHOCIEMNA
THE SILENT UNSEEN

[...] przysięgam być wiernym Ojczyźnie mej, Rzeczypospolitej Polskiej, stać nieugięcie na straży Jej honoru i o wyzwolenie Jej z niewoli walczyć ze wszystkich sił – aż do ofiary życia mego [...]

fragment przysięgi cichociemnych i żołnierzy Armii Krajowej

(...) I pledge allegiance to my Fatherland, the Republic of Poland, to guard her honour steadfastly, and to fight for her liberation with all my strength, even to the extent of sacrificing my own life. (...)

an excerpt from the oath taken by the Silent Unseen and the soldiers of the Home Army

Cichociemni nie byli zwartą formacją ani oddziałem wojskowym, nie mieli własnego sztandaru, barw, patrona. Byli wyszkoleni do działań indywidualnych i na stanowiska dowódcze. Wykonywali ściśle tajne rozkazy i misje na zlecenie polskiego rządu w Londynie. Generał Elżbieta Zawacka „Zo" była kurierem Komendy Głównej Armii Krajowej i jedyną kobietą w szeregach cichociemnych.

Cichociemni (The Silent Unseen) were not a separate military unit, and as such had no banner, colours, or patron. They were trained as lone operators and commanding officers. They executed top-secret orders and missions commissioned by the Polish government in London. General Elżbieta Zawacka, nom-de-guerre Zo, was a courier for the High Command of the Home Army, and the only woman among the Silent Unseen.

Znak spadochronowy Armii Krajowej (fot. AIPN)

The Parachute Badge of the Home Army (Photo: AIPN)

Elżbieta Zawacka „Zo" (fot. Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej)

Elżbieta "Zo" Zawacka (Photo: General Elżbieta Zawacka Foundation)

Szkolenie radiotelegraficzne spadochroniarzy w Wielkiej Brytanii, 1942–1944 (fot. NAC)

Paratroopers learning radio communications, the UK, 1942-1943 (Photo: NAC)

GORZKI SMAK ZWYCIĘSTWA
THE BITTER TASTE OF VICTORY

Tragiczna śmierć gen. Władysława Sikorskiego w katastrofie w Gibraltarze w 1943 r. osłabiła pozycję polskiego rządu w Londynie. Po bitwie stalingradzkiej Józef Stalin rósł w siłę i zaczął tworzyć podporządkowane sobie komunistyczne struktury przyszłego państwa polskiego. W lutym 1945 r. żołnierze służący w Polskich Siłach Zbrojnych poznali ustalenia konferencji jałtańskiej, której uczestnicy zgodzili się na oddanie Polski do sowieckiej strefy wpływów, odebranie Polsce Kresów Wschodnich i odsunięcie od władzy legalnego polskiego rządu na uchodźstwie. Informacje te doprowadziły do kryzysu w stosunkach polsko-brytyjskich. Żołnierze polscy uczestniczyli jednak w wojnie aż do kapitulacji Niemiec. Mimo wielu sukcesów odniesionych w walkach na frontach II wojny światowej, bohaterstwa, a nawet heroizmu i ofiar Polacy nie wzięli udziału w defiladzie zwycięstwa w Londynie 8 czerwca 1946 r.

The tragic death of General Władysław Sikorski in a plane crash in Gibraltar in 1943 weakened the position of the Polish Government in London. With his position strengthened after the Battle of Stalingrad, Joseph Stalin began to form the structures of a future communist Polish state, obedient to him. In February 1945 the soldiers of the Polish Armed Forces learnt the resolutions of the Yalta Conference, which included incorporating Poland into the Soviet sphere of influence, forfeiting Kresy, its eastern territories, to the Soviet Union, and stripping the legal Polish government-in-exile of all authority. That information led to a crisis in Polish–British relations. However, the Polish troops went on fighting the war until the capitulation of Germany. Despite the great and numerous successes on the fronts of the Second World War and their heroism and sacrifice, Poles did not participate in the victory parade in London on 8 June 1946.

Konferencja w Jałcie w 1945 r. Od lewej siedzą: premier Wielkiej Brytanii Winston Churchill, prezydent USA Franklin Delano Roosevelt, przywódca ZSRS Józef Stalin (fot. domena publiczna)

The Yalta Conference in 1945. Sitting, left to right: the British Prime Minister Winston Churchill, US President Franklin Delano Roosevelt, and the Soviet leader Joseph Stalin (Photo: public domain)

Opuszczenie obozu Polskiego Korpusu Przysposobienia w Ayr przez żołnierzy 2. Warszawskiej Dywizji Pancernej. Żołnierze świeżo zdemobilizowani – jeden z nich już w ubraniu cywilnym (fot. NAC)

Soldiers of the 2nd Warsaw Armoured Division leave the Polish Repatriation Camp in Ayr. The soldiers have been freshly decommissioned; one if them is already wearing civilian clothing (Photo: NAC)

Parada dla uczczenia zwycięstwa, Londyn, 8 VI 1946 r. (Photo: ALAMY)

The London Victory Parade, 8 June 1946 (Photo: public domain)

KONIEC MARZEŃ
THE END OF THE DREAM

Wiosną 1946 r. Brytyjczycy zakomunikowali dowódcom polskich jednostek konieczność rozwiązania formacji wojskowych. Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych była prowadzona wbrew stanowisku władz polskich na uchodźstwie. Zamierzano przygotować żołnierzy do życia cywilnego i w tym celu powołano Polski Korpus Przysposobienia i Rozmieszczenia. Symboliczną datą końca Polskich Sił Zbrojnych był 10 lipca 1947 r. – dzień złożenia sztandarów w Instytucie Historycznym im. Sikorskiego w Londynie. We wrześniu 1946 r. władze komunistycznej Polski pozbawiły oficerów, w tym generałów: Andersa, Maczka, Kopańskiego, obywatelstwa polskiego.

Jeszcze niedawno bohatersko walczący żołnierze musieli podjąć trudną decyzję: wrócić do kraju rządzonego przez komunistów czy pozostać za granicą? W kraju czekały ich inwigilacja i prześladowania. Część zdecydowała się zostać za granicą, tam znalazła dom, założyła rodziny. Odnaleźli spokojną przystań, choć wciąż tęsknili za ojczyzną. Polskę wolną i niepodległą zobaczyli nieliczni.

In the spring of 1946, the British informed the Polish commanders about the need to disband the military units. The demobilisation of the Polish Armed Forces continued against the stance adopted by the Polish government-in-exile. The Polish Resettlement Corps was set up to prepare soldiers for civilian life. The symbolic date marking the end of the Polish Armed Forces was 10 July 1947, when the Polish military banners were deposited in the Sikorski Institute in London. In September 1946 the government of communist Poland stripped the officers of the Polish Armed Forces, notably generals Anders, Maczek, and Kopański of Polish citizenship.

The soldiers, quite recently proving their gallantry on the battlefield, now had to take a difficult decision: whether to return to their homeland under communist rule, or to stay abroad. In Poland, they could expect to come under surveillance and persecution. Some decided to stay abroad, where they made their homes and started families. They found a safe harbour, yet they would always miss their country. Only a few lived to see a free and independent Poland.

Żołnierze służący w Polskich Siłach Zbrojnych wracają statkiem do Polski, 1946 r. (fot. ze zbiorów Marcina Rudzińskiego; Fundacja Ośrodka KARTA)

Soldiers of the Polish Armed Forces in the West on board of a ship, returning to Poland, 1946 (Photo from the collection of Marcin Rudziński; KARTA Centre Foundation)

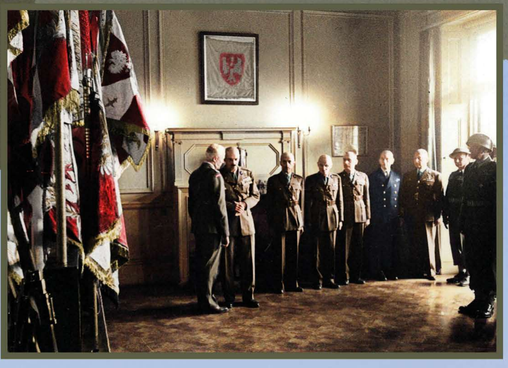

Złożenie sztandarów Polskich Sił Zbrojnych w Instytucie Historycznym im. gen. Sikorskiego (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Depositing the banners of the Polish Armed Forces at the Sikorski Institute (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Brama do Wojskowego Obozu Repatriacyjnego żołnierzy z Polskich Sił Zbrojnych, Gdańsk, 1947 r. (fot. NAC)

The gate to the Military Repatriation Camp for the soldiers of the Polish Armed Forces, Gdańsk, 1947. (Photo: NAC)

PRAWDA LICZB
THE TRUTH IN NUMBERS

OKOŁO **315 000** LICZBA POLAKÓW WYSIEDLONYCH DO ZSRS W CZTERECH DEPORTACJACH

ca. 315,000 – the number of Poles deported into the USSR in four big deportation campaigns

LICZBA POLAKÓW EWAKUOWANYCH WRAZ Z ARMIĄ ANDERSA DO 25 SIERPNIA 1942 R.

78 631 ŻOŁNIERZY

37 912 OSÓB CYWILNYCH

78,631 soldiers and 37,912 civilians – the number of Poles evacuated with Anders' Army by 25 August 1942

POLSKIE SIŁY ZBROJNE W MAJU 1945

3 840 MARYNARKA

19 400 LOTNICTWO

170 000 SIŁY LĄDOWE

Polish Armed Forces in May 1945: Navy – 3,840; Air Force – 19,400; Army – 170,000

Ćwiczenia żołnierzy 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii, 1943 r. (fot. AIPN)

Military exercises of the soldiers of the 1st Independent Parachute Brigade of the Polish Armed Forces in the UK, 1943. (Photo: AIPN)

STRATY

43 430 ŻOŁNIERZY W TYM **7 608** POLEGŁYCH I ZMARŁYCH OD RAN

losses: 43,430 soldiers, of which 7,608 died in battle and of wounds

OKOŁO **120 000** LICZBA ŻOŁNIERZY, KTÓRZY POWRÓCILI DO POLSKI

ca. 120,000 – the number of soldiers who returned to Poland

Szlaki Nadziei
Odyseja Wolności

Zawieszenie polskiej flagi przez żołnierzy 3. Dywizji Strzelców Karpackich na Torre di Asinelli, Bolonia, 1945 r. (fot. NAC)

Soldiers of the 3rd Carpathian Rifle Division put up the Polish flag on Torre di Asinelli, Bologna, 1945 (Photo: NAC)

Wystawa przygotowana przez Instytut Pamięci Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w ramach międzynarodowego projektu „Szlaki Nadziei. Odyseja Wolności”

Exhibition prepared by the Institute of National Remembrance – Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation within International Project *Trails of Hope. The Odyssey of Freedom*

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ

Szlaki Nadziei
Odyseja Wolności
Пути надежды
Одиссея свободы
Wege der Hoffnung
Odyssee der Freiheit
Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

KONCEPCJA WYSTAWY / EXHIBITION CONCEPT: **dr Mateusz Marek**

AUTORZY WYSTAWY / AUTHORS OF THE EXHIBITION: **Ewa Dyngosz, Jakub Izdebski, dr Mateusz Marek, Ryszard Mozgol, Piotr Orzechowski, Marta Szczesiak-Ślusarek, Magdalena Wujda**

PROJEKT GRAFICZNY / GRAPHIC DESIGN: **Szymon Węglowski**

RECENZJA / REVIEWERS: **dr Piotr Chmielowiec, dr hab. Waldemar Grabowski, dr hab. Sławomir Kalbarczyk, dr hab. Jerzy Kirszak, dr Ewa Kowalska, dr Dmitriy Panto**

MAPY / MAPS: **Maciej Czaplicki, Art Sun**

KOLORYZACJA ZDJĘĆ / PHOTO COLOURISER: **Mikołaj Kaczmarek**

REDAKCJA WERSJI POLSKIEJ / POLISH VERSION EDITORIAL: **Magdalena Baj**

TŁUMACZENIE / ENGLISH TRANSLATION AND PROOFREADING: **HOBBiT Piotr Krasnowolski, Martin Cahn**

NA WYSTAWIE WYKORZYSTANO ILUSTRACJE Z ZASOBÓW / THE EXHIBITION MAKES USE OF ILLUSTRATIONS FROM THE COLLECTIONS OF THE FOLLOWING: **Archiwum Akt Nowych, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Centralnego Archiwum Wojskowego, Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej, Fundacji Ośrodka KARTA, Imperial War Museum, Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni, Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku, Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie, Muzeum Spadochroniarstwa i Wojsk Specjalnych w Wiśle, Narodowego Archiwum Cyfrowego, National Archives and Records Administration**

Ze zbiorów prywatnych / the private collections of: **Stanisława Błasiaka, Grzegorza Grześkowiaka, Tomasza Sikorskiego**

WIĘCEJ NA STRONIE / MORE ON THE WEBSITE:

SZLAKINADZIEI.IPN.GOV.PL

1918·2018

PATRONAT NARODOWY PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ ANDRZEJA DUDY W STULECIE ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI

GŁÓWNY PARTNER WYSTAWY / MAIN PARTNER OF THE EXHIBITION:

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

PATRONAT MEDIALNY / MEDIA PATRONAGE:

POLSKIE RADIO · TVP HISTORIA · TVP POLONIA · RZECZPOSPOLITA · PRZYSTANEK HISTORIA · HISTORIA DO RZECZY · W SIECI HISTORII · POLSKA PRESS GRUPA · WSZYSTKO CO NAJWAŻNIEJSZE